

Reijo Wilenius edustaa humanistista filosofiaa ja laskee itsensä jossain määrin yksinkulkijaksi, tosin muutaman sukulaissielun mainiten. "Filosofit eivät juurikaan riitele julkisuudessa, mutta kyllä koulukuntaerot ovat aika syvät."

REIJO WILENIUS:

Olemme eläneet arvojen epätasapainossa

Kuulee usein väitettävän, että nykyaika elää arvotyhjiössä. Heiton takana ovat yleensä ihmiset, jotka edustavat vanhoja ja perinteisiä, kenties myös väistyviä arvoja. Toisaalta sanotaan meidän elävän arvojen ylitarjonnassa: ongelmana onkin arvojen runsaus ja sen myötä vaikeus asettaa niitä arvojärjestykseen.

"Riippuu arvo määrittelystä", sanoo Reijo Wilenius, yksi näkyvimpiä filosofejamme viimeisen kolmen vuosikymmenen ajalta.

"Julkisessa keskustelussa vallitsee sellainen arvokäsite, että vain henkiset arvot ovat arvoja. Professori *Abelmanilta* olen oppinut, että myös makkara on arvo. On aineellisia arvoja, kuten

hyvä ravinto, vaatetus, asunto, terveellinen elinympäristö. On sosiaalisia arvoja, kuten vapaus, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, ystävyys, rakkaus ja läheisyys. Ja on henkisiä arvoja, jotka liittyvät toden, hyvän, kauniin ja pyhän kokemukseen. Ihminen on olento, joka tarvitsee kaikkia näitä arvoja. Se, mitä 80-luvulla tapahtui, oli liiallinen heittäytyminen aineellisten arvojen varaan. Se johti ylivelkaantumiseen, missä nyt olemme, ja se johti elämäntapaongelmiin."

Mutta arvojen tasapainohäiriö ei ole aivan turha, jos siitä seuraa ihmisten uudelleen orientoituminen etsimään parempaa tasapainoa elämäntavassaan ja elämänmuodossaan. Ei niin paha, ettei jotain hyvääkin.

Filosofia on oman aikansa kritiikkiä

Filosofia on oman aikansa kritiikkiä. Filosofia yrittää muodostaa jotain kokonaiskuvaa omasta ajasta, siitä mitkä ovat johtavat ajassa vaikuttavat voimat.

"Mutta kukaan - ei edes filosofi - pysty hypäämään oman aikansa yläpuolelle. Jokainen on sitoutunut oman aikaansa ja sen luuloihin, enakkoluuloihin. Filosofin rajankäynti oman aikaansa kanssa on kysymys siitä, onko meillä vapautta suhtautua ajassa vaikuttaviin voimiin, torjua niitä, hyväksyä niitä, vai menemmekö vain koskessa kolisten."

Hyvänä esimerkkinä aikansa analysoijasta Wilenius nostaa esiin *Georg Henrik von Wrightin*, joka selvemmin kuin kukaan muu Suomessa on kyseenalaistanut tieteen palvonnan ja kaikki-voipaisuuden, tiedeuskonnon. Tiede ei ole synnyttänyt vain siunauksellisia seurauksia, vaan myös vakavia ongelmia: ympäristöä tuhoavaa teknologiaa ja joukkotuhoaseita. Tieteen palvonta on tehnyt koko yhteiskunnasta suunnatoman laboratorion. Yliopistot ovat täynnä eri alojen tutkijoita. Filosofien tehtävä kaiken tämän keskellä on asettaa koko homma myös kyseenalaiseksi.

Mutta onko yhteiskunnassa filosofeille tilaa? Kuunnellaanko heitä?

"Uskoakseni melkein jokainen ihminen, joka on kirjoittanut kirjoja, on hieman turhautunut siitä, miten vähän niihin reagoidaan. Ja jos joku lukee, reagoi ja ymmärtää, ymmärtää luvattoman usein väärin. Mutta toisaalta Suomessa on sellainen perinne, että filosofit esiintyvät julkisuudessa, näkyvät, ottavat kantaa. Ehkä voisi sanoa niinkin, että filosofeja kuunnellaan sen verran kuin he ansaitsevat kuuntelemista. Periaatteessa minusta jokainen ihminen on filosofi, joka pystyy ajattelemaan."

Emeritus professori Reijo Wileniukselle kirjoittaminen ja julkaiseminen on kaikesta turhautumisesta huolimatta elintärkeä vaikuttamisen ja ajatusten selkeytyksen muoto, sillä kolmenkymmenen vuoden aikana häneltä on ilmestynyt kirja harva se vuosi. Niitä on kertynyt

15, ajan ilmiöitä filosofian näkökulmasta eritteleviä kannanottoja.

"Minua kiinnostaa edelleen eniten se, mitä ihminen on ja miten ihminen voi kehittyä", hän kuittaa kysymyksen siitä, onko lupa odottaa häneltä nyt yliopistovirasta eläkkeelle jäätyään magnum-opusta. "Nyt ei ole enää niin kiire kuin nuorempana. On aikaa kypsyttellä ja saada enemmän synteisiä", hän sanoo.

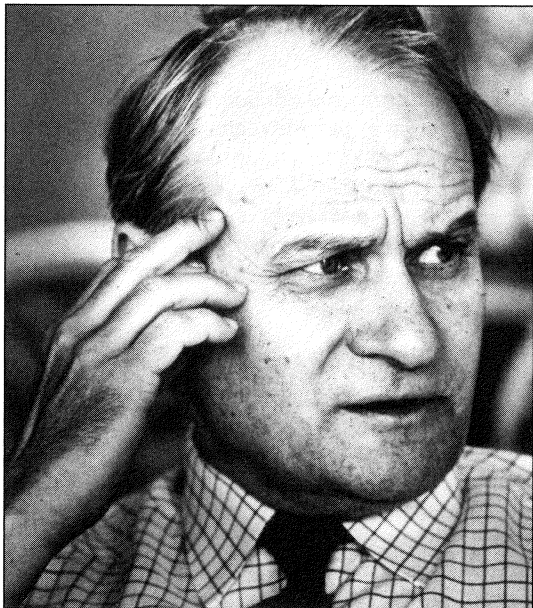
Ihminen ja työ

Reijo Wilenius julkaisi vuonna 1981 tutkimuksen "Ihminen ja työ", joka oli eräänlainen arvoanalyysi työstä. Esipuheessaan Wilenius viittaa tuolloin vallinneeseen suurtyöttömyyteen ja uhkaan, että työttömät ihmiset syrjäytyvät pysyvästi työelämästä ja sitä kautta yhteiskunnasta. Tämä pelko oli analyysin keskeinen kimmoke.

Tämän haastattelun teon aikaan Suomessa on 1980-luvun alun `suurtyöttömyyteen` nähden 12-kertainen työttömyys ja uhka syrjäytymisestä suurempi kuin koskaan. Aikuiskasvatukselle ja koko koulutusjärjestelmällemme se asettaa kokolailla suuria vaatimuksia:

"Ainoa tie, jolla Suomi voi mielestäni kestää nykyisenkaltaisen pitkäaikaisen työttömyyden, on koko koulutusjärjestelmämme suuntaaminen siten, että se virittää ihmisessä sisäistä yritteliäisyyttä, rohkaisee omaan ajatteluun ja aloitteellisuuteen. Vain siitä kasvaa ulkoinen yrittäminen, joka kenties näkyy itsensä uudenlaisena työllistämisenä ja uusien työpaikkojen syntyinä."

"Kun koulutusjärjestelmämme on yhä enemmän 70-luvun alusta lähtien suuntautunut kouluttamaan ihmisiä suurten organisaatioiden palvelukseen, koulutusputkissa, jotka päättyivät valmiiseen työpaikkaan, ja kun näitä työpaikkoja on nyt entistä vähemmän, pitäisi koulutusjärjestelmää ajatella uudelta pohjalta. Muuten ihmiset menettäessään työnsä putoavat nollapisteseen ja tyhjiöön. Kasvatuksen tulisi rohkasta aloitteellisuutta ja luovuutta. Sen tulisi myös valmentaa ihmisiä hankkimaan harrastusten kautta niitä elämän ulottuvuuksia, jotka työ on tähän asti taannut."

"En halua haukkua hallitusta. He ovat aika hyviä henkilöitä yksilöinä... Ei mitenkään suomalaisesta alapäästä, vaan yläpäästä. Mutta he ovat perinteellisen arvojärjestelmän vankeja ja näkevät vain taloudellisen puolen elämästä pystymättä antamaan kansalaisille laajempia näkemyksiä. Pahoin pelkään, että keskittymällä vain taloudelliseen kriisiin siitä ei selvitä, sillä sitä syvemmällä on elämäntapa, joka on kriisiin johtanut."

Työn ulottuvuuksina Reijo Wilenius mainitsee mm. aineellisen toimeentulon, sosiaaliset arvot ja työn henkisen arvon. Ihmiskunnan ikivanha periaate on, että työtä tulee tehdä, jotta saisi riittävän toimeentulon. Työn kautta ihminen jäsentyy työyhteisöön ja tuntee itsensä yhteiskunnassa tarpeelliseksi. Hän antaa omalla ammattitaidollaan jotain, mitä muut ihmiset tarvitsevat, ja se tuottaa tyydytystä. Sitä voi kutsua myös työn mielekkyydeksi. Käyttämällä työssään henkisiä voimiaan ihminen tuntee olevansa maailman järjestyksessä sen tarpeellinen jäsen.

Perustoimeentuloturvan kautta työn aineellinen ulottuvuus täyttyy ainakin tyydyttävästi. Työelämän ulkopuolisten toimintojen tulisi voida tyydyttää ihmisen sosiaaliset ja henkiset tarpeet, kun palkkatyötä ei ole. Se on koulutuksen suuri tehtävä.

Se jokin ihmisessä

Wilenius on optimisti. Hän aistii ihmisten keskuudessa käynnistyneen kekseliäisyyden ja ideoinnin. "Olisi sekä mielenkiintoista että hyödyllistä koota valtakunnallisesti yhteen erilaisia malleja, joilla ihmiset tulevat toimeen työttömyytensä kanssa, toimivat omaehtoisesti ja omaaloitteisesti. Tämänkaltainen luova aluskasvillisuus on alku uudelle tuottavuudelle. Se voi olla myös kulttuurista yritteliäisyyttä."

"Jokaisessa ihmisessä, kuten professori Ahlman sanoo, on minuuksia, sielu, joka on laadultaan paljon muuta kuin pelkkä ruumis ja jota tarkoitamme, kun sanomme, että `minä ajattelen`, `minä tahdon`, `minä tunnen`. Ihmisen kulttuurihistoria osoittaa hämmästyttävää luovuutta - kaikella kunnioituksella majavia tai lintuja kohtaan, jotka osaavat rakentaa pesää tai muuttaa."

Entä mikä on ihmisen arvon mukaista työtä?

"Lähtisin työn yläpäästä, työn henkisestä ulottuvuudesta. Ihmisen arvon mukaista työtä on sellainen työ, jota hän voi tehdä suhteellisen itsenäisesti. Sitä ei ulkopuolelta tarkkaan säädelä, vaan hän voi käyttää aivojaan, ajatteluaan ja aloitteellisuuttaan. Voisi sanoa, että tyhmä on se johtaja, joka ei osaa käyttää ihmisessä tätä potentiaalia", toteaa Reijo Wilenius.

Näitä tyhmiä johtajia on entistä enemmän. *Matti Kortteisen* tuore väitöskirja *Kunnian kenttä* kertoo kiristyneestä työstä ja kiristyneistä ihmissuhteista työpaikoilla. Tämä sodanjälkeinen upseerihenkisen työnjohto luultiin kadonneeksi, mutta nyt jälleen...

Wilenius epäilee ilmiön johtuvan pinnallisesta tulkinnasta siitä, miten lamasta selvitään. Että johtaja pitää tiukasti ohjaksia käsissään ja sekaantuu joka asiaan uskoen näin selvittävän vaikeuksista. Työntekijän oma energia jää käyttämättä. Ja juuri sitä lama-Suomi tarvitsee.

Työn yhteisöllinen motiivi

Wilenius tiivistää työn historian kolmeen jaksoon: työ oli ensin jumalan palvelua, sitten yhteisön palvelua ja lopulta itsepalvelua.

"Vanhoissa kulttuureissa ihminen koki palvelevansa työnsä kautta jumalaa, mikä jumala hänellä kulloinkin oli. Oma työ oli osa suurta maailmanjärjestystä. Käsitys säilyi osittain sekä protestanttisessa että katolisessa työetiikassa. Seuraavassa vaiheessa työ sai vahvan yhteisöllisen luonteen. Professori *Matti Sarmela* on kuvannut 1700-luvun maalaistaloa, missä piikoja ja renkejä kohdeltiin tasaveroisina isäntäväen kanssa. Syötiin samassa pöydässä, suunniteltiin työt yhdessä ja kaikki tunsivat työskentelevänsä yhteiseen kekkoon. Ohuena jäänteenä tuolta ajalta ovat talkoot."

"Teollistuminen toi muutoksen. Työllä revitään leipä itselle ja kenties omalle perheelle. Lopulta se kehittyi itsepalvelun äärimuodoksi: on yhdentekevää, mitä teen, kunhan se menee kaupaksi." Suutarin ammattikunta on Wileniuksen mielestä hyvä esimerkki. Vielä tälle vuosisadalle asti oli kunnia-asia tehdä jalkineita, jotka kestävät. Kenkäteollisuus alkoi suunnitella ja valmistaa jalkineita menekkiä maksimoiden. Hajoamisesta ja kulumisesta tuli etu.

"Ihminen ja työ -tutkimuksessani haastattelin suuren konepajan ja paperitehtaan työntekijöitä, jotka tuntuivat arvostavan myös sitä, että heidän työstään on hyötyä. Eli kyllä tämä työn yhteisöllinen motiivi elää myös nykypäivän Suomessa pinnan alla ja nimenomaan työntekijöiden arvostuksissa."

Niin sinkoo miehen aatos

Mutta onko työn historian suuressa kehityskaareissa ihmisellä riippumattomuutta, omaa tahdonvaltaa?

"Uskoakseni asiat ovat paljon enemmän kiinni ihmisten oman tahdon voimasta, kuin yleensä luullaan. Siinä suhteessa olen sekä sartrelainen että steinerlainen. Ihmisellä on ajattelukyky, jolla hän voi muodostaa mielikuvia ja ajatuksia, aikomuksia, päämääriä, tavoitteita ja kaikki se on ihmisen tietty vapauden alue. Seitsemässä veljeksessä asia ilmaistaan tunnetulla lauseella: Niin sinkoo täällä miehen aatos, ken pystyy heittämään verkkoja sen tielle. - Siinä ihminen eroaa, niin kuin *Sartre* sanoo, kaalinpäästä."

"Tämän `minä ajattelen` -prinsiipin pohjalta ihmisellä on tietty pelivara antaa elämälleen suuntaa ja tehdä valintoja. Sitäkään ei tietysti pidä liioitella, koska olosuhteet määräävät myös paljon ihmisen elämänkulkua. Mutta suuri kehityssuunta on yksilön vapauden suunta. Historian suurta kaarta tarkastellen ihminen alkaa enemmän hallita omaa elämäänsä."

"Toinen asia on se, onko ihmisen koulutus ja kasvatusta ollut sellaista, että se on vapauttanut häntä kokemaan näitä mahdollisuuksia itsesään ja elämänsä vaihtoehtoja. Se putkimainen koulutusjärjestelmä, mihin Suomessa korkeakouluopintoja myöten menttiin vaistoin ajan trendejä, ei tätä ainakaan suosi."

Pieneksi muistinvirkistykseksi sopii mainita, että juuri Reijo Wilenius keksi 70-luvun lopulla termin koulutusputki. Se yleistyi sakeasti yleiseen koulutuskeskusteluun, mutta putkikoulutuksen kritiikki ei kiivaudestaan huolimatta pystynyt estämään koulutusmallin toteuttamista.

"Siinä menttiin täysin metsään", toistaa Wilenius ja löytää kapea-alaisesta koulutuksestamme osasyyn nykyiseen työttömyyteen.

"Aikuiskasvatuksella on suunnaton työkenttä", Wilenius sanoo. "Jo se on tulevaisuuden yhteiskuntaa, että on tavaton, moninainen tarjonta. Minusta on kummallisella tavalla ajankohtainen vanha sivistysidea, jonka mukaan aikuiskasvatusta edistää ihmisen monipuolista kehitystä, kasvua. Toinen, mielestäni laiminlyöty alue on itsenäisen ajattelun ja toiminnan edistäminen. Yksi keino edistää kasvatuksessa itsenäistä ajattelua on asettaa jokin ongelma, vaikkapa `mitä ihminen on`, ja esittää siitä vastakkaisia käsityksiä. Tällainen retki omasta ajattelusta muunlaisiin tapoihin ajatella on verraton aivojumppa", filosofi muistuttaa.

ANNELI KAJANTO

Kuvat: **Kalevi Keski-Korhonen**